

roberto zucco

AV BERNARD-MARIE KOLTÈS

PREMIÄR PÅ INTIMAN 19 SEPTEMBER 2008

INSPIRATIONSMATERIAL

**MALMÖ
STADSTEATER**

040-20 86 10 MALMOSTADSTEATER.SE

Det här är ett inspirationsmaterial som bygger på teman ur Bernard-Marie Koltès *Roberto Zucco*. Du kan använda det som utgångspunkt till diskussioner om föreställningen, antingen inför eller efter teaterbesöket. Till de olika delarna finns diskussionsfrågor, och längst bak finns förslag på artiklar, hemsidor och litteratur där du kan hitta mer information.

- 1. Vad handlar pjäsen om?**
- 2. Bernard-Marie Koltès**
- 3. Seriemördaren som antihjälte**
- 4. Utanförskap**
- 5. Hora eller Madonna**
- 6. Skillnaden mellan S och Z**
- 7. Tips**

1. Vad handlar pjäsen om?

Roberto Zucco sitter i fängelse för mord. Han rymmer och tar sig hem till sin mamma och mördar henne. Under ett par heta nätter i en stor stad får man därefter följa med på hans våldsturné. En ung flicka blir betagen av Zucco. Efter att hon förlorat oskulden till honom betraktas hon som värdelös av sin familj och säljs till en bordell. Zucco fortsätter att, i frihetens namn, förföra, mörda och kidnappa.

Trots all brutalitet fascinerar människor av Roberto Zucco. Vem är han egentligen? En antik hjälte? En fantasifigur i en ond saga? Eller ger han en mer sann bild av verkligheten än vi egentligen vill erkänna?

Bernard-Marie Koltès skrev pjäsen *Roberto Zucco* utifrån ett verkligt rättsfall om en seriemördare som härjade i Europa på 1980-talet (läs mer om detta i Sven-Åke Heeds text längre fram).

2. Bernard-Marie Koltès

Bernard-Marie Koltès (1948–1989), som gick bort i AIDS, räknas som en av den moderna franska dramatikens giganter. Vissa menar att han om hundra år kommer framstå som den store skildraren av några av vår samtids farsoter: främlingsrädslan, och fundamentalismen.

Koltès började skriva för scenen samtidigt som han utbildade sig vid l'Ecole de Théâtre National i Strasbourg. Hans stora genombrott kom 1981 med monologen *Natten före skogarna*. Bland hans andra verk kan nämnas *Sallinger*, *Negerns och hundarnas kamp*, *Västra kajen* samt *I bomullsfältens ensamhet*. I hans dramatik blandas inte sällan en rå och brutal verklighet med ett sirligt poetiskt språk.

Tidigare har en pjäs av Koltès satts upp hos oss – *Tillbaka till öknen* på Hipp 1994.

3. Seriemördaren som antihjälte

En hjälte identifieras vanligtvis som en modig och god person som utför storverk där heder och ära står på spel. En antihjälte däremot är nästan aldrig sympatisk, inte sällan en helt misslyckad person, men han/hon lyckas ändå vinna publikens hjärtan. *Roberto Zucco* är en mycket actionpräglad pjäs och Zucco påminner mycket om antihjältarna i Quentin Tarantinos filmer.

Hur märkligt det än låter så har seriemördare i dag blivit en form av antihjältar. I vår värld är vi alla åskådare till brutalt våld. Medias rapportering är intensiv och fascinationen för verklighetens brutalitet vet ibland inte några gränser. Många seriemördare får tusentals beundrabrev och blir ofta mytomspunna figurer, som t ex Charles Manson, Ted Bundy och Juha Valjakkala. Nedan kan du läsa ett utdrag ur artikeln "Seriemördare är storsäljande stjärnor" av Rasmus Karkov (*Nyhedsavisen*):

"I dag är Manson kungen av mord och fursten av ondska. Efter honom följer tätt de seriemördare, kannibaler och sadister som hemsökte USA under förra seklet dyrkade som 1900-talets udda hjältar. Det är därför försäljningen av brev, konst, hemvideor och hår, naglar, hud och urin från berömda seriemördare i dag är en industri i USA."

Diskutera

På vilket sätt kan Zucco sägas vara en antihjälte?

Hur kommer det sig att seriemördare har fått så stor plats inom populärkulturen i dag?

Vad är det som gör att många fascinerar av kriminella i allmänhet och seriemördare i synnerhet?

4. Utanförskap

Koltès som själv var homosexuell visade under hela sitt författarskap en fascination för människor som levde i utanförskap – antingen de var utstötta eller aktivt ställt sig utanför den sociala gemenskapen.

Hans pjäser är oftast fulla av existenser från samhällets marginal. *Roberto Zucco* är inget undantag: huvudpersonen rör sig bland människor som lever på samhällets botten; horor, hallickar, brottslingar och allmänt udda figurer.

Diskutera

Utanförskap kan vara påtvingat eller självvalt. Vilken typ av utanförskap kan Zucco sägas tillhöra?

Kan utanförskap även vara en form av gemenskap?

5. Hora eller Madonna

Flickan:

*– Du, min vän, du tog min oskuld, och nu behåller du den.
Nu kan ingen annan ta den ifrån mig. Du har den kvar så
länge du lever, till och med när du har glömt mig eller
när du är död så har du den kvar. Du är märkt av mig,
som ett ärr efter ett slagsmål.*

Roberto Zucco förför en flicka som är oskuld. Flickans familj, och särskilt hennes bror, ser henne nu som helt värdelös. Hennes oskuld var det enda av värde hon ägde. Eftersom familjen nu tycker att hon är förbrukad går hon inte längre att få bortgift. För att bli av med flickan säljer brodern henne till en bordell.

Begreppet hora eller madonna är en förenkling av synen på kvinnan. Hora/Madonna-komplexet är ursprungligen ett begrepp inom psykologin, som beskriver personer med svårigheter att acceptera kvinnor som vanliga människor. I flera kulturer ses också kvinnor som antingen hora, en kvinna du har sex med, eller som madonna, en kvinna du gifter dig med. Enligt detta tankesätt går det inte att blanda ihop sex med kärlek.

Diskutera

I pjäsen är flickans vilja underordnad det som anses vara familjens bästa. Varför betraktas hennes frihet som ett hot mot familjen?

Vad betyder oskuld? Är det värdefullt att "hålla på sig"?

Varför anses en kvinnas oskuld viktigare att bevara än en mans?

Finns hora/madonna begreppet runt omkring oss i dag?

Är synen på kvinnan fortfarande förenklad? I så fall – var går gränsen? När blir en kvinna en "hora"?

6. Skillnaden mellan S och Z

av Sven-Åke Heed, professor i Teatervetenskap

Roberto Succo var en förbrytare som under ett par år i slutet av 1980-talet satte skräck i befolkningen i franska Savoyen efter att ha rymt från ett mentalsjukhus i sitt hemland Italien, där han inlett sin kriminella bana med att brutalt mörda sina båda föräldrar på ett ovanligt grymt och blodigt sätt. Han greps i Italien i februari 1988 och dagen därpå skadades han svårt efter ett fall från fängelsetaket under ett flyktförsök. Knappt tre månader senare tog han sitt liv i fängelset. När pjäsen *Roberto Zucco* av Bernard-Marie Koltès spelades några år senare uppfattades den på sina håll – bland annat i Sverige – som en hyllning till en seriemördare. Ingenting kunde vara mera felaktigt. Man hade helt enkelt inte förstått skillnaden mellan S och Z.

I pjästiteln och i namnet på huvudpersonen leker Koltès med bokstäverna. Z är en förvrängd, en perverterad form av bokstaven S, skrev Roland Barthes, fransk intellektuell på 1970-talet, i boken *S/Z*, en på sin tid uppmärksamman analys och närläsning av Balzac-novellen *Sarrasine*. Novellen handlar om en kastratsångare i Italien på 1700-talet och hela problematiken kring fenomenet kastrater koncentrerades, enligt Barthes, i växlingen mellan de båda bokstäverna i huvudpersonens namn (*Sarrasine/Sarrazine*). Koltès visar i sin pjästitel, att pjäsen inte enbart handlar om den beryktade seriemördaren, även om den yttre handlingen lånats från dennes levnadshistoria. Pjäsen är en förvrängd version av de faktiska händelserna, på samma sätt som teatern kan betraktas som en vrångbild av verkligheten.

Det är alltså ett diktat verk vi står inför, som uppvisar vissa likheter med en verklig historia men som ändå måste betraktas och bedömas som ett konstverk. Huvudpersonen är en man som med full vetskap går utanför den sociala gemenskapen och ställer sig vid sidan om samhället. Han vägrar leva det liv hans medmänniskor väljer – av slentrian eller liknöjdhet och utan att ifrågasätta – och hans livsval blir ett annat. Det intressanta i hans situation är inte i första hand hans metod, d v s ett utanförskap grundat på kriminalitet, utan själva utanförskapet som sådant och den bild av honom som det omgivande samhället skapar sig. Förbrytaren och seriemördaren Zucco är lika mycket en produkt av hans omgivning som ett val av honom själv. Det är i sina medmänniskors blickar som han kan avläsa deras reaktioner och se deras fördömande och hans dröm är att en dag bli genomskinlig, osynlig. Att se och att bli sedd – det är en bärande metafor i pjäsen, men det är också en grundläggande princip för teaterns sätt att fungera. Blicken är den centrala sinnesfunktionen som aktiveras på teatern. På teatern utsätts dikten för verklighetens blickar. Och tvärtom.

Utanförskapet är ett genomgående tema i Koltès dramatik som får sitt starkaste uttryck i *Roberto Zucco*. Samtidigt är det ett väsentligt bidrag till förståelsen av Koltès egen personlighet. I likhet med Arthur Rimbaud och Jean Genet som han beundrade – Zucco kunde vara hämtad ur en pjäs av Jean Genet – odlade Koltès under hela sitt liv myten om "le poète maudit", poeten och konstnären som fördöms av samhället. Liksom sina båda föregångare var Koltès homosexuell och han upplevde starkt sin egenart och sitt utanförskap. Hans död i aids 1989 sammanföll med höjdpunkten på hans karriär.

Myten om "le poète maudit" får i Koltès pjäser sällskap med andra myter. I *Roberto Zucco* är det myten om Ikaros som aktualiseras, gossen som byggde sig vingar för att komma närmare solen, men solen smälte vaxet som höll samman vingpennorna och Ikaros straffades för sin hybris och störtade i havet. I slutscenen är det när Roberto Zucco kommer nära solen som han bländas och störtar till marken. "Solen. Solen" – det är också Osvalds slutreplik i Henrik Ibsens *Gengangere*, Osvald som straffas med döden för sitt utanförskap liksom huvudpersonen Roberto Zucco, för sitt konstnärskap liksom dramatikern Koltès.

Sedan *Roberto Zucco* hade premiär 1990 på Schaubühne i Berlin och i Sverige på Stockholms stadsteater året därpå, har världen förändrats. Våldet har trappats upp och vi lever ständigt under hotet från terrorismen eller kriget mot terrorismen. Varje dag möter vi våldsverkare av Roberto Zuccos kaliber i nyhetsmedia och i verkligheten. Den människotyp han representerar har blivit en integrerad del av vårt postindustriella samhälle och alienationen tycks bara öka i takt med globaliseringen. Koltès pjäs har fått ny aktualitet och spelas igen på många teatrar. Den ger oss en dramatiserad version, en vrågbild av verkligheten, som vi kan reflektera över eller välja att förkasta. Men förhoppningsvis har vi lärt oss att åtminstone skilja mellan S och Z.

Diskutera

Pjäsen bygger på verkliga händelser. Påverkas vi i vår bedömning av teaterpjäser, filmer och TV-serier etc när de utger sig för att vara "based on a true story"? Vilka problem kan uppstå när fiktiva verk sägs vara baserade eller inspirerade av faktiska händelser?

I dag finns ett fenomen kallat "happy slapping", där en oskyldig person utsätts för misshandel medan förövarens medhjälpare filmar händelsen med mobiltelefonen. Ibland har det gått så långt att även våldtäkter och mord filmats. Vilka drivkrafter kan ligga bakom det här fenomenet? Varför har våldet utvecklats i den riktningen?

På vilket sätt påminner *Roberto Zucco* om den antika berättelsen om Ikaros?

7. Tips

Litteratur

Cornwell, Patricia, *Porträtt av en mördare: Jack Uppskäraren – fallet avslutat*, Norstedts, 2003.
Bergwall, Sten-Ove, *Min bror Thomas Quick: En berättelse om det ofattbara*, Rabén Prisma, 1995.
Dostojevskij, Fjodor, *Brott och straff*, Norstedts, 2007.
Ellis, Bret Easton, *American Psycho*, Norstedts, 1991.
Geller, Tamas, *Lasermannen*, Ordfront Förlag, 2003.
Harris, Thomas, *När lammen tystnar*, Forum, 1990.
Harris, Thomas, *Hannibal*, Forum, 1999.
Harris, Thomas, *Röd drake*, Forum, 2002.
Lotass, Lotta, *Min röst ska nu komma från en annan plats i rummet*, Albert Bonniers Förlag, 2006.
Vikström, Helena, *Hora, svenne, homo, blatte: texter om utanförskap och främlingsfientlighet*, Sellins förlag, 2000.

Artiklar

"Vägen tillbaka – Om människor som reser sig", i *Pockettidningen R*, Nr 2/2008
"Seriemördere storsælgende stjerner" av Rasmus Karkov i danske *Nyhedsavisen* 080410.
"Film ger fel bild av seriemördare", *Sydsvenskan*, tinyurl.com/6zdho8
"Hedersvåld mest akuta jämställdhetsfrågan", *Dagens Nyheter*, tinyurl.com/5d97z2
"080205: Inga fler balkongflickor", *Expressen*, tinyurl.com/5hudlw

Film

Outsiders, regi Francis Ford Coppola, 1984.
The Silence of the Lambs, regi Jonathan Demme, 1991.
Natural Born Killers, regi Oliver Stone, 1994.
Seven, regi David Fincher, 1995
Summer of Sam, regi Spike Lee, 1999.
X-men, regi Bryan Singer, 2000.
Roberto Succo, regi Cédric Kahn, 2001.
Spider-Man 1, 2, 3, regi Sam Raimi, 2002–2007.

TV

Criminal Minds, 2005
Dexter, 2006
Heroes, 2006

Webb

Organisation som bekämpar hedersförtryck elektra.nu
Om hedersmord på Amnestys hemsida tinyurl.com/67gpbl
Vägvalet – ett öppenvårdsprogram för unga kriminella tinyurl.com/5td75r
RFSL Rådgivningen i Skåne heder.nu
Om bortgift rfsu.se/bortgift.asp
Forum om Utanförskap peholm.org/ensam/
Om seriemördare tinyurl.com/6q85x9
Seriemördaren David Berkowitz (Son of Sam) hemsida forgivenforlife.com